

Ildefonso Falcones
De hand van Fatima

Meesterlijke roman over moed, liefde, vrijheid en een verdwenen cultuur

‘Dit boek is van een nog hogere kwaliteit dan *De kathedraal van de zee* – origineel, dramatisch, heel anders dan de gebruikelijke historische romans.’ *El Periódico*

Oorspronkelijke titel: *La Mano de Fátima*

Vertaling: Marga Greuter en Joke Mayer

© 2009, Ildefonso Falcones de Sierra

Vertaald van de oorspronkelijke editie van Random House

Mondadori, Barcelona, 2009

All rights reserved

© 2010 Uitgeverij Luitingh ~ Sijthoff B.V., Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp: Marry van Baar

© omslagbeeld: The Bridgeman Art Library. Interieur van de koepel van de mihrab, 965 na Chr., door de Islamitsche School

Mezquita, Córdoba, Spanje

© auteursfoto: Joan Tomás

ISBN 978 90 218 0378 4

NUR 302

www.uitgeverij-sijthoff.nl

www.boekenwereld.com

www.watleesjij.nu

SIJTHOFF

Auteursfoto © Joan Tomás

Ildefonso Falcones is Catalaan en woont in Barcelona. Hij is advocaat en vader van vier kinderen. Zijn debuut *De kathedraal van de zee* won verschillende literaire prijzen en was een groot internationaal succes, met tot nu toe vier miljoen verkochte exemplaren in bijna vijftig landen. Over die roman schreef *de Volkskrant*: 'Een pil van ruim 650 pagina's, waar de lezer doorheen gaat als een mes door de boter' en het *Algemeen Dagblad*: 'Een vakantieboek bij uitstek, met spanning, geschiedenis en romantiek.'

Falcones vertelt over *De hand van Fatima*:

'In 1884 werd in een oud huis in het Spaanse Zaragoza een tussenvloer ontdekt. Daaronder was een groot aantal Arabische handschriften van bijna driehonderd jaar oud verborgen. Ook lag er materiaal om boeken te binden. Het bleek de voorraad te zijn van een geheime boekhandel van morisken – onder dwang tot het christendom bekeerde moslims –, verscholen voor de christenen die in Spanje de dienst uitmaakten. Wat er met de boekhandelaar is gebeurd, is niet bekend. Hij maakte deel uit van een volk dat werd mishandeld en gehaat om zijn cultuur, geloof, wetten en taal.

Mijn roman gaat over de morisken, die in 1568 een bloedige strijd uitvochten in de Alpujarras, een berggebied in het zuiden van Spanje. Die strijd was het begin van een conflict dat pas eindigde in 1609, toen zij voorgoed uit hun vaderland Spanje verdreven werden. Het verhaal speelt zich voornamelijk af in het christelijke Córdoba, waar de meeste morisken vanuit Granada terechtkwamen. De moskee, de koninklijke stallen, de loden boeken... het zijn allemaal historische gegevens die ik in mijn roman een plaats heb gegeven om eer te bewijzen aan mensen die zich, zoals die boekhandelaar, hebben ingespannen om hun cultuur te behouden en over te dragen op volgende generaties.'

Leesproeve:

In dat jaar, 1570, steeg het inwonertal van Córdoba naar ongeveer vijftigduizend. Net als in elke ommuurde stad, was de bouw van huizen buiten de muren verboden omdat die de vrije doorgang op de rondweg konden belemmeren of de stad aanleiding zou kunnen geven tot uitbreiding buiten de muren, waar zich het open veld uitstrekte. De Guadalquivir was daar niet meer bevaarbaar en slingerde zich in grillige, indrukwekkende bochten door het gebied. Ten noorden van de stad lag de Sierra Morena en ten zuiden ervan, aan de overzijde van de rivier, lagen uitgestrekte landerijen, de vruchtbare korenvelden. In de tiende eeuw was Córdoba na een lange strijd onafhankelijk geworden van de Oriënt en had Abd Ar-Rahman III zichzelf uitgeroepen tot kalief van het Westen, als opvolger en plaatsvervanger van Mohammed, prins der gelovigen en pleitbezorger van de wet van Allah. Sindsdien was Córdoba uitgegroeid tot de belangrijkste stad van Europa en cultureel erfgenaam van grootse oosterse steden, met meer dan duizend moskeeën, duizenden huizen, winkels en bijna driehonderd publieke badhuizen. Córdoba werd een bloeiend centrum van wetenschap, kunst en literatuur. Drie eeuwen later werd de stad na een maanden durend beleg vanuit de Ajerquía naar de medina, de twee delen waaruit de stad bestond, door ko-

ning Ferdinand III 'de Heilige' veroverd voor het christendom.

De christenen werkten niet op zondag. Op de eerste rustdag die ze in de stad meemaakten, ontvluchtte Hernando het armoedige huis in de doodlopende steeg, met de zes kleine kamers die zeven moriskengezinnen huisvestte.

'Er zijn huizen waar wel veertien of zestien gezinnen wonen,' had Hamid hem verteld toen hun die woning werd aangeboden. 'De koning,' verklaarde hij op Hernando's ongelovige reactie, 'heeft beschikt dat de morisken een huis moeten delen met geboren christenen, zodat deze hen in de gaten kunnen houden, maar het stadsbestuur vond het niet nodig aan dit bevel gehoor te geven toen duidelijk werd dat geen enkele christen met ons onder één dak wilde wonen. Daarom werd besloten dat we in aparte huizen moeten wonen, mits die tussen twee door christenen bewoonde woningen in staan. Daar komt nog bij,' voegde hij er tongklakkend aan toe, 'dat alle huizen hier eigendom zijn van de kerk of de adel, die flink geld verdienen met de verhuur, wat niet mogelijk zou zijn als we in huizen van christenen woonden. Waarschijnlijk zijn er meer dan vierduizend morisken in de stad aangekomen. Het zal de raadsleden weinig moeite hebben gekost om die beslissing te nemen. Ze betalen ons een armzalig loon, maar verdienen veel geld aan ons: eerst buiten ze ons uit en vervolgens beroven ze ons van het schijntje dat we verdienen door ons hun huizen te verhuren.'

Omdat ze als laatste waren aangekomen, hadden ze een kamer moeten delen met een jong echtpaar dat pas een kind had gekregen, wat bij de treurende Fatima tegenstrijdige gevoelens leek op te roepen. Het meisje deed alleen maar wat Aisha haar opdroeg. Zodra ze dat had gedaan, trok ze zich terug in haar hardnekkige stilzwijgen, dat ze alleen verbrak om een of ander gebed te prevenen. Soms keek ze op als ze het kindje hoorde huilen. Hernando, die weinig thuis was, had geprobeerd erachter te komen wat die zwarte, nu immer uitgebluste ogen wilden zeggen, maar het enige wat hij erin kon lezen was een immens verdriet.

Ook Aisha wierp onwillekeurig trieste blikken op de pasgeborene. Meteen nadat Aquil en Musa door de autoriteiten waren geregistreerd, waren ze hun ontnomen en aan vrome Cordobaanse gezinnen gegeven om ze op te voeden en tot het christelijke geloof te bekeren. Dat deden ze met alle minderjarige gedeporteerden.

Aisha en ook Brahim, die voor één keer net zo machteloos was als zijn vrouw, moesten toekijken hoe hun kinderen hartverscheurend huilend van hen werden gescheiden en aan onbekenden overhandigd. De woede was van het gezicht van de muilezeldrijver af gespat. Het waren zijn jongens, de enige trots die hem nog restte!

Het was echter niet Fatima, noch het vooruitzicht de ruimte voor lange tijd met het jonge paar en hun kindje te moeten delen, wat Hernando ertoe dreef die zondag voor zonsopgang op te staan en stilletjes weg te gaan. Die nacht had Brahim, terwijl ze dicht op elkaar in de kamer lagen, voor het eerst in maanden toenadering tot Aisha gezocht en had zij zich aan hem gegeven als wat ze was: zijn eerste vrouw. Hernando, die gespannen en ineengedoken op zijn stromatras lag, hoorde het gekreun en gehijg van zijn moeder vlak naast zich. Het was onverdraaglijk! In het schemerdonker hoorde hij met stijf dichtgeknepen ogen van afgrijzen hoe zij haar best deed Brahim te bevredigen, zoals islamitische vrouwen horen te doen: de toenadering tot God zoekend door middel van de liefde.

Hij wilde zijn moeder niet zien. Hij wilde Brahim niet zien. En hij wilde Fatima niet zien.

Maar het verstikkende gevoel ebde niet weg nu hij die kamer was ontvlucht en rondliep door de straten van Córdoba die geleidelijk aan door de opkomende zon werden beschenen. Zijn eerste ingeving was naar de moskee te gaan, dat bouwwerk bekijken dat boven alle andere gebouwen van Córdoba uitstak en zo vaak zijn aandacht trok wanneer hij de Romeinse brug overstak om beladen met mest naar de leerlooierij terug te keren. Dit was nog maar de enige moskee in de kaliefenstad. Koning Ferdinand had bevolen dat er kerken voor in de plaats moesten komen, waarna er wel veertien kerken waren gebouwd ten koste van de islamitische gebedshuizen. De overige moskeeën waren later afgebroken. De moskee van de kaliefen was ook al geen moskee meer, maar er werd gezegd dat het latwerk boven de ingang nog te zien was, evenals de arabesken of de lange rijen zuilen met dubbele hoefijzerbogen in oker en rood, die uniek waren in de wereld. En ze zeiden ook dat je, als je heel goed luisterde, de echo's van de gebeden van de gelovigen nog kon horen.

Maar toen hij terugdacht aan de minachting waarmee de christenen hem in Córdoba hadden ontvangen en de achterdocht waar-

mee hij werd bekeken wanneer hij beladen met mest na het oversteken van de Romeinse brug in de richting van de moskee liep, liet hij het idee varen. Zelfs de kinderen leken de kerk van de ketters te beschermen! Daarom liep hij maar wat doelloos door de straten van de Ajerquía en de medina, waarbij het hem opviel dat heel Córdoba in feite één groot christelijk godshuis was. Behalve de veertien kerken die op bevel van de Castiliaanse koning waren gebouwd, waar de parochies van de stad zetelden, was er later nog een gebouw, en dan waren er nog bijna veertig kleine ziekenhuizen of tehuizen die ook allemaal hun eigen kerk hadden. Tussen de kerken en ziekenhuizen lagen uitgestrekte terreinen met machtige kloosters die bewoond werden door religieuze orden: het San Pablo-, San Francisco-, la Merced-, San Agustín- en het Trinidad-klooster. Er waren ook imposante nonnenkloosters, zoals het Santa Cruz-klooster, dat grensde aan de calle de Mucho Trigo, waar Hernando woonde, het Santa Marta-klooster en nog andere die sinds het begin van de reconquista waren gebouwd. Alle werden ze voor nieuwsgierige blikken afgesloten met witgekalkte lange en hoge blinde muren, waarin de toegangspoorten de enige openingen vormden.

Overal in Córdoba waren schilderijen of beelden te zien van ecce homo's, maagden, heiligen of Christus, sommige levensgroot. Er waren oneindig veel altaartjes waarvoor de christenen altijd kaarsen brandend hielden, de enige nachtverlichting in de stad. Kleine kapelletjes, sommige voor maar twaalf personen, begijnhoven en boetehuizen waren overal in de buurt te vinden, evenals monniken of broeders die tussen het monotone geprevel van de rozenkransgebeden door voortdurend om aalmoezen vroegen.

Hoe konden ze overleven in dat reusachtige sanctuarium, vroeg Hernando zich peinzend af toen hij ongemerkt in het noorden van de stad was beland en vlak bij het slachthuis, aan de andere kant van het kerkhof dat drie van de muren van het godshuis omringde, naar de gevel van de Santa Marina-kerk stond te staren.

Juviles! De bergen! riep hij bij zichzelf. Toen hij daar zo stond in de eerste zonnestralen, voelde hij zich vies, stinkend naar rottende mest.

'Waag het niet je te wassen,' had Hamid hem gewaarschuwd. 'Dat is een van de dingen waar de christenen op letten en dat ze

als teken van ketterij beschouwen.’

‘Maar...’

‘Bedenk maar dat zij het ook niet doen,’ onderbrak de faqih hem. ‘Soms wassen ze hun voeten maar de meesten baden zich maar eens in het jaar, op hun naamdag. De boorden van hun hemden zijn broeinesten van luizen en vlooiën. Afschuwelijk! En dan te bedenken dat een van mijn taken het verschonen van de lakens in het bordeel is.’

Met tegenzin had hij het advies opgevolgd en zich niet gewassen, zodat de stank uit zijn poriën wasemde, net als bij alle morisken... en alle christenen. Terwijl hij aan zichzelf rook, stond hij te kijken naar de begrafenissen van de parochianen die buiten hun kerk werden begraven. Edelen en rijken, en iedereen die het kon betalen, verzekerden zich van een graf binnen in een kerk, klooster of de kathedraal; winkeliers en ambachtslieden lagen op begraafplaatsen in Córdoba, terwijl de armen buiten de stad werden begraven.

Op zondag moest hij de mis bijwonen, samen met Fatima, die voor de christenen zijn wettige echtgenote was en die vrijdag al naar de kerk was geweest voor de godsdienstlessen die haar op hun huwelijksdag waren opgelegd. Daarom liep hij weer langs de beek naast de calle del Arroyo San Andrés omlaag naar de kerk van San Nicolás de la Ajerquía. Als Córdoba ergens geen gebrek aan had, naast christelijke devotie, was het wel water. Net als in de Sierra Nevada, maar anders dan het kristalheldere water langs de veepaden in de Alpujarras vormde het plassen op de pleinen of stroomde het vol vuil naar de rivier. Door de beek waar Hernando nu langsliep, stroomde het afvalwater van het slachthuis en van de hele buurt eromheen naar beneden. Waarom hechtten de christenen zoveel belang aan de weg die hij met de huiden moest nemen als ze hier gewoon dat smerige water door lieten lopen, mopperde hij in zichzelf toen hij behoedzaam over een van de planken liep die het gemeentebestuur bij wijze van brug tussen de huizen en de beek had laten plaatsen. De bedding van die stinkende beek lag zo diep, zelfs dieper dan de fundamenten van de huizen, dat de Cordobanen die ‘de afgrond’ noemden.

Het interieur van de San Nicolás-kerk, die zich bevond waar de

calle de Badanas evenwijdig liep met de rivier, verraste Hernando, die daar Fatima en de andere morisken had getroffen om de kerkdienst bij te wonen. De keren dat hij van het slachthuis terugkwam was de lage gevel hem opgevallen die, in tegenstelling tot de andere, veel hogere en grotere kerken die door koning Ferdinand waren gebouwd, maar vijftien voet hoog was. Net als de andere was deze op de plaats van een moskee gebouwd, maar bij de San Nicolás-kerk hadden ze net als bij de kathedraal de karakteristieke rijen zuilen met bogen van de islamitische gebedshuizen behouden. Die aangename gewaarwording verdween echter zodra de koster de lijst met morisken begon af te gaan. Bijna tweehonderd waren er ingeschreven bij de parochie, maar anders dan in Juviles vormden die hier in de kerk een minderheid ten opzichte van de ruim tweeduizend christenen. Dat waren voornamelijk ambachtslieden, kooplieden en loonwerkers – de adel woonde in andere parochies – en ook nog een aanzienlijk aantal slaven van de ambachtslieden.

Mannen en vrouwen zaten gescheiden. De priester schreeuwde of dreigde hier niet zoals in Juviles. Hier was de mis voor de christenen. De dienst kostte hun een maravedí per persoon. Toen ze de kerk hadden verlaten en op de vrouwen stonden te wachten, kwam er een goed geklede man op hen afgelopen. Onwillekeurig liet Hernando zijn blik afdwalen naar de kanten kraag van zijn hemd om te zien of daar een luis of een vlo rondsprong.

‘Jullie zijn de nieuwe morisken uit de calle de Mucho Trigo, nietwaar?’ vroeg hij aan Hernando en Brahim, nogal arrogant en zonder hun de hand toe te steken. De twee knikten, waarna de man zich tot Hamid wendde, hem geringschattend opnam en zijn blik op het gebrandmerkte gezicht liet rusten. ‘Wat doe jij hier bij hen?’

‘We komen uit hetzelfde dorp, Edelachtbare,’ antwoordde Hamid nederig.

De man leek even na te denken over wat hij gehoord had.

‘Ik heet Pedro Valdés, rechter van Córdoba,’ zei hij toen. ‘Misschien hebben jullie burens al over mij verteld. Ik heb in elk geval de opdracht jullie eens in de twee weken te bezoeken om te zien hoe het gaat en of jullie je aan de christelijke waarden houden. Ik vertrouw erop dat jullie mij geen problemen bezorgen.’ Op dat moment kwamen Aisha en Fatima aangelopen, maar ze bleven een eindje van de groep af staan. ‘Jullie vrouwen?’ vroeg hij belangstel-

lend. Hij ging ervan uit dat dat zo was en zonder een antwoord af te wachten vestigde hij zijn aandacht op Fatima, die naast Aisha veel kleiner leek geworden. 'Die ziet er nogal uitgeteerd en mager uit,' wees hij, alsof het over een dier ging. 'Is ze ziek? Als dat zo is, moet ze naar een ziekenhuis.' Hernando en Brahim begonnen te stotteren en keken Hamid vragend aan. 'Moet een slaaf soms voor jullie antwoorden?' zei de rechter beschuldigend. 'Is ze nu ziek of niet?'

'Nee... Edelachtbare,' stamelde Hernando. 'De reis... de reis is haar niet goed bekomen, maar het gaat al beter met haar.'

'Des te beter. De ziekenhuizen hier hebben maar weinig bedden vrij. Ga maar een eindje met haar door de stad wandelen. De zon en frisse lucht zullen haar goeddoen. Geniet van de dag des Heren en wees dankbaar. Zondag is een dag van vreugde, de dag waarop Jezus Christus uit de dood is opgestaan en ten hemel voer. Ga met haar wandelen,' zei hij nog eens, terwijl hij aanstalten maakte om te vertrekken. 'Ben jij de slaaf van het bordeel?' vroeg hij Hamid nog voordat hij zich omdraaide.

De faqih knikte en de rechter keek nadenkend. Vervolgens begaf hij zich naar een groep rijke kooplieden en hun vrouwen die een eindje verder op hem stonden te wachten.

'Naar huis!' riep Brahim zodra de rechter en zijn gevolg verdwenen waren.

Aisha en Fatima liepen al achter hem aan toen Hamid tussenbeide kwam: 'Soms komen ze onverwacht, Brahim. De rechters, de priester en de superintendent scheppen er plezier in om met hun vrienden naar onze huizen te komen. Een paar glazen wijn en...'

'Bedoel je dat je het goedvindt dat mijn vrouw zich laat zien en door de stad gaat lopen met deze...' hij spuugde zonder Hernando aan te kijken, 'met de Nazareeër?'

'Nee,' gaf Hamid toe. 'Het gaat er niet om dat ze zich aan de christenen laat zien. Maar ik vind het ook niet goed om naar hun kerk te gaan, hun gebeden te bidden, de koek te eten, en toch doen we het. We moeten leven zoals zij willen. Alleen op die manier, door geen problemen te veroorzaken en hen te misleiden, kunnen we ons geloof terugkrijgen.'

Brahim dacht een paar tellen na.

‘Maar in geen geval met de Nazareeër,’ zei hij vastberaden.

‘In de ogen van de christenen is hij haar man.’

‘Wat wil je hiermee bereiken, Hamid?’

‘Noem me Francisco,’ corrigeerde de faqih hem. ‘Ik wil helemaal niets bereiken, José.’ Hamids stem klonk geforceerd toen hij de christelijke naam van Brahim uitsprak. ‘Zo is het nu eenmaal. Ik heb dit niet verzonnen. Breng je volk niet in de problemen, we zijn allemaal afhankelijk van wat anderen doen. Jij eist dat onze wetten worden gehoorzaamd ten opzichte van je twee vrouwen en dat respecteren we, maar je weigert rekening te houden met het welzijn van onze broeders en zoekt ruzie met de christenen. Hernando,’ vervolgde hij tegen de jongen, ‘vergeet niet dat ze volgens onze wetten niet je vrouw is, dus gedraag je als een familielid van haar. Ga samen wandelen. Volg het bevel van de rechter op.’

‘Maar...’ protesteerde Brahim.

‘Ik wil geen problemen als de rechter bij je thuis komt, José. Die hebben we al genoeg. Ga nu, vooruit,’ zei hij tegen Hernando en Fatima.

Fatima volgde hem zoals ze gedaan zou hebben bij ieder ander die haar aan haar versleten kleren zou meetrekken. Hernando liep, nu met het zwijgende, naar de grond kijkende meisje naast zich, opnieuw door de straten van Córdoba en probeerde zijn tempo af te stemmen op haar trage pas.

‘Ik mis het kleintje ook,’ zei hij een paar straten verder, nadat hij tientallen opmerkingen om hem heen had genegeerd. Fatima zei niets terug. Hoe lang ging dit nog duren, vroeg hij zich verdrietig af. ‘Je bent nog jong!’ viel hij geërgerd uit. ‘Je kunt meer kinderen krijgen!’

Hij beseftte zijn fout onmiddellijk. Fatima liet dat slechts merken door nog langzamer te gaan lopen.

‘Het spijt me,’ ging Hernando door. ‘Alles spijt me! Het spijt me dat ik als moslim ben geboren; het spijt me van de opstand en de oorlog; het spijt me dat ik niet kon voorzien wat er zou gebeuren en geen hoopvolle dromen meer kon hebben zoals duizenden van onze broeders; het spijt me van onze vrijheidsdrang; het spijt me...’

Plotseling zweeg Hernando. Al dwalend waren ze in de medina terechtgekomen, in de Santa María-wijk achter de kathedraal, een labyrint van steegjes en doodlopende straatjes zoals in veel islami-

tische steden. Een groep mensen rende op hen af, ze verdrongen zich in het smalle straatje, schreeuwden, waarbij sommigen even stilstonden om nerveus of vluchtig achterom te kijken voordat ze verder renden.

‘Een stier!’ hoorde hij een vrouw roepen terwijl ze hen voorbij holde.

‘Daar komen ze!’ gilde een man.

Een stier? Hoe was het mogelijk, in een steegje in Córdoba? Hij had geen tijd om na te denken. Ze waren stil blijven staan, toen door het smalle straatje vijf ruiters in vol ornaat naderden die een reusachtige stier voorttrokken die met touwen aan hun zadels was vastgebonden: een paar touwen om zijn hoorns, en nog een paar om de hals van het dier. De paarden botsten met hun achterhand tegen de muren maar de ruiters trokken ze behendig terug. De stier verzette zich loeiend. De mannen trokken het dier naar voren zodra het zich wilde omdraaien of deinsden achteruit als het te dichtbij kwam en degenen voor hem op de hoorns dreigde te nemen. Het geloei van de stier, het gehinnik van de paarden, het hoefgekletter op de straat en de kreten van de ruiters weergalmden in de steeg.

‘Rennen!’ riep hij terwijl hij Fatima bij een arm greep.

Maar hij kreeg haar niet mee. Hernando hield stil en keek achterom zodra hij Fatima’s arm niet meer in zijn hand voelde. De eerste twee ruiters stonden op minder dan vijftien passen van haar af. Ze trokken aan de stier en zagen niet wat er voor hen gebeurde. Een enkel ogenblik dacht hij Fatima van achteren te zien, met rechte rug zoals hij haar lang niet meer had gezien, vastberaden, met gebalde vuisten in haar zij, klaar voor de dood. Op hetzelfde moment dat de eerste ruiter haar bijna onder de voet liep, sprong Hernando boven op haar. De ruiter had niet eens geprobeerd te stoppen. Ze vielen tegen de muur van een huis en hij probeerde Fatima met zijn eigen lichaam te beschermen. Een ander paard steigerde, de stier viel aan maar raakte hen gelukkig niet, omdat het dier rakelings over hun hoofden met zijn hoorns langs de muur schuurde. De laatste voorbijgalopperende ruiter kon hen net ontwijken, hoewel Hernando nog een trap van het paard tegen zijn kuit kreeg.

Achter de paarden aan rende nog een groep mensen langs zonder zich te bekommeren om het paar, dat roerloos op de grond

bleef liggen terwijl het gebulder langzaam wegstierf in het straatje. Hernando voelde Fatima's adem stokken in haar angstige lichaam. Toen hij opstond ging er een stekende pijn door zijn linkerbeen.

'Gaaf het?' vroeg hij het meisje toen hij haar, ondanks de pijn, overeind probeerde te helpen.

'Waarom moet je toch altijd mijn leven redden?' riep ze boos nadat ze was opgestaan en tegenover hem stond. Ze trilde, maar haar ogen... het was alsof haar zwarte ogen, nu ze de dood in de ogen had gezien, weer tot leven waren gekomen. Hernando strekte zijn armen uit en wilde haar bij haar schouders pakken, maar zij ontweek hem. 'Waarom?' begon Fatima te schreeuwen.

'Omdat ik van je hou!' onderbrak hij haar bijna schreeuwend, nog steeds met uitgestrekte armen. 'Ja, omdat ik met hart en ziel van je hou,' herhaalde hij zacht met trillende stem.

Fatima keek hem strak aan. Een paar tellen later biggelde er een traan over haar wang. Toen barstte ze uit in de huilbui waartegen ze sinds de nacht van haar huwelijk met Brahim had gevochten.

Ze klemde zich vast aan Hernando en terwijl hij haar wiegde, huilde ze in een Cordobaanse steeg al haar opgekropte verdriet uit.

Even verderop, waar het straatje uitkwam op twee andere stegen en daardoor een klein pleintje vormde, keek een in het zwart geklede edelvrouw met haar gezelschapsdame achter zich vanaf het balkon van een paleis toe hoe vijf jonge ruiters haar het hof maakten en de inmiddels losgemaakte stier doodden onder luid gejuich en applaus van het volk dat van een afstandje toekeek.

Leesclubvragen

Hieronder volgen zeven vragen over *De hand van Fatima*.

- 1 Het verhaal heeft een universeel thema: het lot van een onderdrukte religieuze minderheid. Zijn er parallellen te trekken met onze huidige maatschappij?
- 2 Er komen diverse wrede en gewelddadige passages voor in de roman. Horen die bij het verhaal of kun je zonder die passages? Hoe denk je daar als lezer over?
- 3 Ook de Nederlanden spelen een bescheiden rol in de roman. Welke? Sluit dat aan bij de vaderlandse geschiedenis zoals wij die kennen?
- 4 De hoofdpersoon heeft twee namen: Hernando en Ibn Hamid. Heeft hij ook twee karakters? Welke andere personen in de roman worden met twee verschillende namen aangeduid? Dient de dubbele naam een duidelijk doel?
- 5 Welke verschillen tussen christenen en moslims in het Zuid-Spanje van de zestiende eeuw komen in de roman aan de orde? Naar wie gaat de sympathie van de schrijver uit, en die van jou als lezer?
- 6 Wat is er overgebleven van de Moorse cultuur in Spanje, in gebouwen, in kunst, in gewoonten?

- 7 Wie zijn de belangrijkste vrouwen in het leven van Hernando?
Hoe gaan zij om met seksualiteit? Hoe denk je als lezer over de
uiteindelijke keuze van Hernando?

Wie wil meedoen aan de gedachte-uitwisseling over *De hand van
Fatima* kan ook terecht op www.watleesijnu.nl

De hand van Fatima:

Een prachtig kleurrijk verhaal, vol spanning, tragedie en emoties;
Uitstekend gedocumenteerd;
Over een minder bekend facet van de geschiedenis: de ondergang
van de Moren in het katholieke Spanje van de 16e eeuw;
Met een krachtig liefdesthema.